

Ured
za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina

**IZVJEŠĆE O PRETHODNOM VREDNOVANJU
3. PRIJEDLOGA NACRTA NACIONALNOG PLANA ZA UKLJUČIVANJE ROMA
ZA RAZDOBLJE OD 2021. DO 2027. GODINE**

veljača 2021.

Sadržaj

1. UVOD	3
3. SVRHA PRETHODNOG VREDNOVANJA	5
4. CILJEVI PRETHODNOG VREDNOVANJA	5
5. METODOLOGIJA	6
6. OBRADA I ANALIZA	7
6.1. Relevantnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine u odnosu na prepoznate potrebe ciljane skupine	7
6.2. Unutarnja i vanjska koherentnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine	9
6.2.1. Horizontalni ciljevi	9
6.2.2. Sektorski ciljevi	12
6.3. Intervencijska logika 3. Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine	18
6.4. Adekvatnost planiranih načina praćenja provedbe	20
6.5. Postupak izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine u odnosu na zahtjeve sustava strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske	21
7. ZAKLJUČCI	23
8. LITERATURA	26

1. UVOD

U Republici Hrvatskoj postoji neprekinuti niz javnih politika usmjerenih uključivanju pripadnika romske nacionalne manjine u hrvatsko društvo, od prvog strateškog dokumenta (*Nacionalnog programa za Rome iz 2003. godine*) preko *Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.* i *Akcijskog plana za uključivanje Roma 2005.-2015.*, *Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje 2013. do 2020. do Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine.*

Kao i njegovi prethodnici, *Nacionalni plan za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine* temeljni je planski dokument budućeg djelovanja na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini s krajnjim ciljem daljnjeg unapređenja ostvarivanja prava romske nacionalne manjine, prava na jednakost, uključivanje i sudjelovanje u hrvatskom društvu.

Formalni postupak izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine pokrenut je Odlukom¹ Vlade Republike Hrvatske od 14. listopada 2020. godine kojom se zadužuje Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina za izradu srednjoročnog akta strateškog planiranja - *Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine.*

U listopadu 2020. izrađena je Strategija savjetovanja kojom je propisano, da će se (uzimajući u obzir prethodno provedene konzultativne aktivnosti Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, a u kojima je sudjelovalo preko 5000 osoba), u procesu izrade novog dokumenta primat dati formalnim mehanizmima savjetovanja tj:

- a) Radnoj skupini za izradu Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Nacrta Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine, za razdoblje od 2021. do 2022. te
- b) savjetovanju s zainteresiranom javnošću putem središnjeg državnog portala „e- Savjetovanje“.

S ciljem izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine Ured je formirao Radnu skupina od 46 članova i 43 zamjene članova, iz redova predstavnika tijela državne uprave, predstavnika romske nacionalne manjine, organizacija civilnog društva te akademske zajednice.

Zadaće članova i zamjenika članova Radne skupine jesu: analiza stanja u području zaštite prava i unaprjeđenja položaja romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj; definiranje prioriteta i

¹ Odluka o utvrđivanju akata strateškog planiranja povezanih s uvjetima koji omogućavaju provedbu fondova Europske unije u razdoblju od 2021. do 2027. godine, rokova donošenja i tijela zaduženih za njihovu izradu, KLASA: 022-03/20-04/352, URBROJ: 50301-05/16-20-6, od 14. listopada 2020. godine

horizontalnih područja intervencije *Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine*; identificiranje ključnih potreba u prioritarnim i horizontalnim područjima Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine.

Također, osnovane su i dvije uže radne skupine: za područje prevencije antiromskog rasizma i diskriminacije te za područje suzbijanja siromaštva i socijalne isključenosti te osnaživanja građanske participacije Roma. Zadaće užih radnih skupina uključuju: detaljnu analizu Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine i izradu mišljenja o Prijedlogu Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine iz perspektive njihova doprinosa prevenciji antiromskog rasizma i diskriminacije prema Romima kao i iz perspektive njihova doprinosa suzbijanja siromaštva i socijalne isključenosti te osnaživanja građanske participacije Roma.

Do završetka izrade ovog Izvješća održana su svi planirani sastanci Radne skupine (tri sastanka Radne skupine u punom sazivu i po dva sastanka užih radnih skupina). Tijek rada radnih skupina, kao i sve odluke povezane s radom radnih skupina uključujući zapisnike i zaključke istih moguće je pronaći na službenim stranicama Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (<https://ljudskaprava.gov.hr/>). Članovima Radne skupine je prilikom dostave poziva na treći sastanak Radne skupine dostavljen i *Treći prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027.* i *Drugi Prijedlog Nacrta Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027, za 2021.-2022. godinu.*

Postupak prethodnog vrednovanja provodi se temeljem čl. 6 Pravilnika o postupku i metodologiji vrednovanja politike regionalnoga razvoja (NN 121/2015) u kojem se navodi da planski dokumenti podliježu postupku vrednovanja tijekom izrade tzv. prethodno vrednovanje te je isto planirano u hodogramu izrade *Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027.*

3. SVRHA PRETHODNOG VREDNOVANJA

Osnovna svrha prethodnog vrednovanja 3. *Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027.* bila je unaprijediti kvalitetu finalne verzije *Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027.* prije njegova upućivanja na suglasnost nadležnim tijelima i savjetovanje s zainteresiranom javnošću putem središnjeg državnog portala „e-Savjetovanje“.

4. CILJEVI PRETHODNOG VREDNOVANJA

Opći cilj prethodnog vrednovanja: Analizirati i procijeniti opravdanost, relevantnost i koherentnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine te njegovu intervencijsku logiku i planirane načine praćenja provedbe i krajnjih ishoda s ciljem donošenja ambicioznog i provedivog dokumenta s ostvarivim planiranim ishodima.

Specifični ciljevi prethodnog vrednovanja/evaluacijska pitanja:

1. Analizirati relevantnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine u odnosu na prepoznate potrebe ciljane skupine tj. odražavaju li definirani razvojni smjerovi i specifični ciljevi potrebe izložene u analitičkom dijelu dokumenta.
2. Analizirati unutarnju i vanjsku koherentnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine?
 - Procijeniti postoji li sinergija između općih i specifičnih ciljeva Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine i to kako unutar pojedinog razvojnog smjera (općeg cilja) i/ili između razvojnih smjerova?
 - Procijeniti usklađenost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine s drugim povezanim javno-političkim dokumentima (istog ili višeg ranga) te instrumentima zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina na nacionalnoj razini, EU razini, razini VE i UN-a?
3. Analizirati intervencijsku logiku Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine, odnosno analizirati povezanost između definiranih ciljeva i očekivanih rezultata strateških projekata te njihovu povezanost s planiranim učincima Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine uključujući i adekvatnost izvora financiranja.
4. Procijeniti adekvatnost planiranih načina praćenja provedbe u smislu mjerenja kako rezultata provedbe tako i krajnjih učinaka.

Analizirati postupak izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine u odnosu na zahtjeve sustava strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske.

5. METODOLOGIJA

Tijekom izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje 2021. do 2027. godine, u razdoblju od siječnja do veljače 2021. godine proveden je interni postupak prethodnog vrednovanja Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Interni je postupak proveden od strane službenika funkcionalno neovisnih od službenika koji su sudjelovali u izradi Nacionalnog plana za uključivanje Roma², u periodu od 29. siječnja 2021. do 12. veljače 2021. godine, pri čemu je postupak prethodnog vrednovanja sveden na jedinstvenu točku tj. Treći Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine koji je bio predmetom vrednovanja.

Obrazloženje za navedeno postupanje Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, kao koordinacijskog tijela za izradu predmetnog dokumenta nalazi se i opravdava postupcima tima uključenog u izradu prethodnih prijedloga Nacrta strateškog dokumenta, a koji je i sam kontinuirano propitkivao dovode li nas opći i posebni ciljevi tamo gdje želimo stići u periodu provedbe dokumenta te su u tom smislu dorađivani i proširivani koncepti (opći i specifični ciljevi) na koje se dokument oslanja.

Opći pristup realizaciji procesa prethodnog vrednovanja 3. Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine uključivao je analizu dokumenta s obzirom na postavljena evaluacijska pitanja, pri čemu se zaključak analitičkog postupka dovodi u vezu s rezultatima bilo evaluacije akta strateškog planiranja na koji se predmetni nastavlja ili dostupnih relevantnih dokumenata, znanstveno-istraživačkih radova u području i sl.

² Odluka o početku postupka prethodnog vrednovanja Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine (KLASA: 016-02/20-07/01; URBROJ: 50450-02/04-21-131 od 03. veljače 2021.), dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/izrada-nacionalnog-plana-za-ukljucivanje-roma-2021-2027/973>

6. OBRADA I ANALIZA

6.1. Relevantnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine u odnosu na prepoznate potrebe ciljane skupine

Trećim Prijedlogom Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine utvrđeni su sljedeći razvojni smjerovi horizontalnih i sektorskih područja:

- Borba protiv romskog rasizma i diskriminacije;
- Smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti;
- Participacija kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije;

- Učinkovit i jednak pristup kvalitetnom uključivom obrazovanju;
- Učinkovit i jednak pristup kvalitetnom i održivom zapošljavanju;
- Zdravlje Roma i učinkovit jednak pristup kvalitetnim uslugama zdravstvene skrbi ; te
- Učinkovit jednak pristup prikladnom desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama.

Analitička podloga dokumenta uključuje dva poglavlja dokumenta, poglavlje 3. Opis srednjoročnih razvojnih potreba i razvojnih potencijala s pridruženih osam potpoglavlja i poglavlje 4. Zaključci, potencijali i glavni izazovi. Na ukupno 18 stranica teksta izložena je analitička podloga dokumenta koja u cijelosti prati definirana područja razvoja tj. opće i posebne ciljeve Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Promatrano u odnosu na količinu prezentiranih informacija u tekstu, specifična potpoglavlja pokazuju visoku razinu ujednačenosti kako u odnosu na kvantitetu (broj stranica) tako i u odnosu na sadržaj. U analitičkim poglavljima koje je izravno moguće povezati s razvojnim smjerovima naglasak je stavljen na statističke pokazatelje (na nacionalnoj i/ili europskoj razini) kojima se argumentira položaj pripadnika romske nacionalne manjine. Navedeni se model ponešto mijenja u poglavlju 4. Zaključci, potencijali i glavni izazovi koje se, ne ponavljajući statističke pokazatelje iznesene u prethodnim dijelovima teksta, fokusira na ključne izazove nudeći i skromnu interpretativnu podlogu prezentiranih nalaza s relevantnim bibliografskim referencama te potencijale u pojedinim horizontalnim i/ili sektorskim područjima. Kako bi se osnažila analitička podloga dokumenta obje je dimenzije poglavlja moguće osnažiti izdašnjim interpretacijama nalaza (bilo unutar pojedinog razvojnog smjera bilo među smjerovima) kao i primjerima dobre prakse koje je moguće dovesti u vezu s definiranim strateškim projektima, a koji dodatno mogu unaprijediti utemeljenost dokumenta.

Pored navedenog, istaknuta sektorska područja dokumenta u potpunosti su izjednačena sa sektorskim područjima ranijih strateških dokumenata usmjerenih integraciji pripadnika romske nacionalne manjine, kao i s prethodnim EU Okvirom za Nacionalne strategije za uključivanje Roma³. Horizontalne razvojne smjerove tj. opće ciljeve Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021.. do 2027. godine moguće je također pronaći u i ranijim dokumentima, no kao zasebna strateška područja izjednačena sa sektorskim politikama.

Tablica 1.: Povezanost analitičke podloge dokumenta s razvojnim smjerovima/općim ciljevima tj. opisom prioriteta javne politike u srednjoročnom razvoju:

RAZVOJNO PODRUČJE	RAZVOJNI PRIORITET	ANALITIČKA PODLOGA Izravna povezanost	ANALITIČKA PODLOGA Dodatno	
H O R I Z O N T A L N O	Borba protiv antiromskog rasizma	3.7. Doživljaj diskriminacije, str. 28-29	4. Zaključci, potencijali i glavni izazovi, str. 32-36	
	Smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti kako bi se smanjio društveno-ekonomski jaz između Roma i opće populacije	3.2. Siromaštvo, str. 15-17		3.1. Opći-socio demografski podaci, str. 14-15
	Poticati participaciju kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije	3.8. Participacija Roma, 29-32		
S E K T O R S K I	Učinkovit jednak pristup kvalitetnom, uključivom obrazovanju	3.3. Obrazovanje, str. 17-19		
	Učinkovit jednak pristup kvalitetnom i održivom zapošljavanju	3.4. Zapošljavanje, str. 19-21		
	Poboljšanje zdravlja i učinkovit jednak pristup zdravstvenim uslugama	3.6. Zdravlje, str. 24-28		
	Jednak pristup prikladnom desegregiranom stanovanju	3.5. Stanovanje, str. 21-24	3.1. Opći-socio demografski podaci, str. 14-15	

Istaknuti opći i posebni ciljevi dobro reprezentiraju ključne poteškoće u integraciji pripadnika romske nacionalne manjine te su ujednačene s potrebama prepoznatim na razini članica EU-a kao i Vijeća Europe. Posebnim se ciljevima opći ciljevi jasno dovode u odnos s općom populacijom u odnosu na

³ Friedman, E., Horvat, M. (2015.) Evaluacijsko izvješće: Evaluacija Nacionalne strategije RH za uključivanje Roma. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, UNDP-Ured Hrvatska. Zagreb, dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/584>

koju se ogleda nejednakost romske nacionalne manjine, kao i s očekivanim pokazateljima ishoda tj. krajnjeg rezultata.

6.2. Unutarnja i vanjska koherentnost Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine

6.2.1. Horizontalni ciljevi

Već i prva razina analize unutarnje koherentnosti daje naslutiti da postoji visoka razina unutarnje povezanosti između općih i posebnih ciljeva u horizontalnim ciljevima 3. Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Naime, dva od četiri posebna cilja u razvojnom smjeru Borbe protiv antiromskog rasizma i diskriminacije uključuju pokazatelje socijalne distance kojom se učestalo mjeri društveni odnos/stav prema pojedincima i grupama, a koju nalazimo u podlozi zaključivanja o diskriminaciji pojedinih društvenih skupina, pa tako i Roma⁴. Za pretpostaviti je također, da će ukupan porast tolerancije i uvažavanju u društvu i smanjivanje socijalne distance prema Romima (tj. smanjivanje udjela populacije koji se osjeća

neugodno imati Roma za susjeda) dovesti i do drugih pozitivnih pomaka, poput smanjivanja broja osoba koji su doživjeli iskustvo zločina iz mržnje. Naime, zločin iz mržnje sastoji se od dva konstitutivna elementa počinjenja bilo kojeg kaznenog djela usmjerenog prema jednoj ili više osoba ili imovini te motiviranosti predrasudama utemeljenima na specifičnim osobinama žrtve⁵.

Također, ukupna se dobrobit, pa tako i siromaštvo djece mjeri uglavnom mjerenjem siromaštva odraslih poput prihoda kućanstava s djecom budući da, kao uzdržavani članovi obitelji djeca dijele financijska i

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti	Smanjiti jaz u siromaštvu između Roma i opće populacije za najmanje pola
	Smanjiti jaz u siromaštvu između romske i druge djece za najmanje pola
	Unaprijediti dostupnost kvalitetnih socijalnih usluga

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Borba protiv antiromskog rasizma i diskriminacije	Smanjiti broj Roma koji su doživjeli diskriminaciju za najmanje pola
	Smanjiti broj Roma koji su doživjeli iskustvo zločina iz mržnje za najmanje pola
	Smanjiti udio opće populacije koja se osjeća neugodno imati Roma za susjeda najmanje za trećinu
	Smanjiti udio opće populacije kojoj bi bio problem zaposliti Roma/Romkinju najmanje za trećinu

⁴ Klasnić, K., Kunac, S., Lalić, S. (2018.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka. Centar za mirovne studije, Zagreb

⁵ Prema Munivrana Vajda M., Šurina Marton A. (2019.) Zločini iz mržnje U Republici Hrvatskoj – neki teorijski i praktični prijevori. Hrvatski Ljetopis za kaznene znanosti i praksu. Zagreb, Vol 26, br 2/2019, str. 389-416

druga dobra s ostalim članovima kućanstva. Riječ je o uobičajenoj praksi praćenja trendova postotaka dječje populacije u riziku od siromaštva, kao i obilježjima kućanstva u riziku od siromaštva⁶ koja se pokazala dobrom praksom, a koja se u novije dodatno osnažuje istraživanjima strategija nošenja sa siromaštvom koje supostoje s formalnim sustavom socijalne zaštite i koje mogu biti ključne pri osnaživanju ili oslabljivanju sigurnosne mreže pojedinih kućanstava, a naročito za određivanje životnih šansi djece⁷. Nadalje, pretpostavka da će unapređenje dostupnosti kvalitetnih socijalnih usluga putem osnivanja funkcionalnih centara za rad u zajednici svoje utemeljenje nalazi u nizu radova i praksi kako na EU razini tako i šire.

U skladu s Europskim okvirom tj. Prijedlogom Preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine⁸, 3. Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine pretpostavlja da će poticanje participacije putem osnaživanja, suradnje i jačanje povjerenja u javne institucije doprinijeti i povećanju udjela Roma koji podnose pritužbe za diskriminaciju. Jačanje povjerenja u institucije zasigurno doprinosi izglednosti podnošenja pritužbe budući su i ranija istraživanja pokazala da je upravo povjerenje u postupanje javnih institucija značajan prediktor posezanja za formalnim oblicima zaštite. No, valja istaknuti kako je postupanje određenih društvenih skupina, pa tako i Roma, povezano i s ukupnom društvenom klimom u društvu povezanom s fenomenom. Naime, prema relativno nedavno objavljenim nalazima istraživanja Agencije Europske

unije za temeljna prava⁹ jedna četvrtina građana Europske unije ne vjeruje u neovisnost pravosuđa od politike, a u Hrvatskoj u neovisnost pravosuđa sumnja čak 47% građana. Pored navedenog istraživanje je pokazalo da se razlike u korist negativnih

trendova povećavaju kada je riječ o osobama slabijeg ekonomskog statusa i nižeg stupnja obrazovanja. Također, za razliku od prva dva opća cilja i njima jasno operacionaliziranih posebnih ciljeva, treći cilj istaknut u horizontalnim područjima, sadrži i dva posebna cilja koja nisu sama po sebi jasno

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Poticati participaciju kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije	Osigurati preduvjete za sudjelovanje romskih udruga kao punopravnih članova u nacionalnim odborima za praćenje
	Udvostručiti udio Roma koji podnose pritužbe na diskriminaciju
	Poticati sudjelovanje Roma, posebno žena i mladih, u društvenom i političkom životu na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i EU razini

⁶ <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46465.pdf>

⁷ Rubil, I., Stubbs, P., Zrinščak, S. (2018.) Dječje siromaštvo i strategije nošenja siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: kvantitativno-kvalitativna studija. Privredna kretanja i ekonomska politika. Zagreb, Vol 26, br. 141, str. 59-115

⁸ https://ec.europa.eu/info/publications/new-eu-roma-strategic-framework-equality-inclusion-and-participation-full-package_en

⁹ <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-survey-trust>

operacionalizirana, a uvidom u njihovu operacionalizaciju (str. 41) može se zaključiti da konceptualni okvir općeg cilja potencijalno značajno nadilazi istaknute posebne ciljeve, posebno imajući u vidu da je nejasno koje su to pretpostavke uključivanja tri romske organizacije u projekt romskog civilnog praćenja na razini EU-a kao ni uključuju li navedene pretpostavke jačanje ukupnih kapaciteta romskih organizacija civilnog društva (ljudske, financijske i sl.) te zbog čega se osnaživanje vijeća i predstavnika romske nacionalne manjine svodi na financijske i prostorne uvjete, koji svakako jesu važni, ali nisu jedini. Naime, GAP analiza kapaciteta vijeća i predstavnika nacionalnih manjina ustanovila je značajnu podkapacitiranost romskih vijeća nacionalnih manjina u odnosu na ostala vijeća i predstavnike nacionalnih manjina koja nadilazi prostorne i financijske uvjete, kao i izrazitu potrebu za uključivanjem u rad romskih vijeća žena i mladih Roma u kontekstu njihove budućnosti, ali i kvalitativnog unapređenja rada¹⁰

¹⁰ Karajić, N., Japec, L., Krivokuća, M. (2017.) Finalna sinteza GAP analize. Tiskara Zelina d.d.

6.2.2. Sektorski ciljevi

U okviru sektorskog cilja obrazovanja razvidna je unutarnja koherentnost između općeg i posebnih ciljeva, kao i međusobno nadopunjavanje posebnih ciljeva. Drugim riječima logično je za pretpostaviti da će sama činjenica završetka prethodnog stupnja obrazovanja u izvjesnoj mjeri doprinijeti završetku sljedećeg, kao i da će ispadanje iz pojedinog stupnja obrazovanja doprinijeti ukupno većem broju potencijalnih sudionika u programima osposobljavanja i usavršavanja. Također, kako se segregirano obrazovanje dovodi u vezu kako s učincima koje ima na društvenu koheziju, tako i s kvalitetom obrazovnih ishoda djece koja obrazovanje završavaju u segregiranim razredima (o čemu svjedoče i statistički značajne razlike u školskom uspjehu djece pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na ostatak dječje populacije u RH) – tako je izvjesno da će djelovanje u smjeru ostvarenja posebnih ciljeva doprinijeti ostvarenju općeg cilja.

Kao i u području obrazovanja i u području zapošljavanja, jasna je poveznica između općih i posebnih ciljeva kao i međusobna poveznica posebnih ciljeva. Ističući posebno nepovoljan položaj žena u odnosu na ostatak romske populacije, kao i posebno nepovoljan položaj mladih Roma u odnosu na referentnu većinsku vršnjačku skupinu, Treći Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine dodatno osnažuje prvi posebni cilj kojim se želi smanjiti jaz između nezaposlenih Roma i većinske populacije.

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Povećati učinkovit i jednak pristup kvalitetnom uključivom obrazovanju	Djelovati prema smanjenju segregacije smanjivanjem najmanje za pola udjela romske djece koja pohađaju obvezni program predškole i osnovnoškolsku naobrazbu u razredima u kojima većinu ili sve učenike čine djeca pripadnici romske nacionalne manjine
	Smanjiti jaz u sudjelovanju u predškolskom odgoju i obrazovanju za najmanje pola
	Smanjiti jaz u dovršetku srednjoškolskog obrazovanja za najmanje trećinu
	Djelovati prema povećanju udjela mladih Roma u višem i visokom obrazovanju
	Povećati udio odraslih u programima osposobljavanja i usavršavanja

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Povećati učinkovit i jednak pristup kvalitetnom i održivom zapošljavanju	Smanjiti jaz u zapošljavanju za najmanje pola
	Smanjiti rodni jaz Roma u zapošljavanju za najmanje pola
	Smanjiti jaz stope NEET-a između romske i većinske populacije mladih za najmanje pola

Za razliku od prethodno navedenih sektorskih ciljeva, u području zdravlja se mogu uočiti konceptualne neujednačenosti. Naime, dok je dva posebna cilja moguće lako dovesti u vezu s općim ciljem, kao i u međusobnu vezu (smanjiti jaz očekivanog životnog vijeka za najmanje pola i unaprijediti reproduktivno zdravlje žena), dva posebna cilja čine se odvojenima od općeg cilja (osigurati preduvjete za sustavno praćenje zdravlja romske populacije i povećati informiranost o rodno-utemeljenom nasilju). Ne

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Poboljšati zdravlje Roma i povećati učinkovit, jednak pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama	Smanjiti jaz očekivanog životnog vijeka za najmanje pola
	Osigurati preduvjete za sustavno praćenje zdravlja romske populacije
	Unaprijediti reproduktivno zdravlje žena
	Povećati informiranost romske populacije o rodno utemeljenom nasilju

umanjujući važnost koje osiguravanje pokazatelja koji će omogućiti sustavno dugotrajno praćenje zdravlja romske populacije ima u kontekstu planiranja budućih mjera usmjerenih poboljšanju zdravlja romske nacionalne manjine ima, kao niti da je znanje o posljedicama koje rodno utemeljeno nasilje ima na zdravlje¹¹ onih koje su istom izloženi – radi konceptualne čistoće dokumenta navedene bi posebne ciljeve trebalo uskladiti s općim ciljem ili proširiti opći cilj. Pri čemu povećanje informiranosti o rodno utemeljenom nasilju može biti dio posebnog cilja koji se specifično dotiče zdravlja žena budući da su nasilju u obitelji značajno češće izložene žene, zbog čega i govorimo o rodno utemeljenom nasilju, a da se pri tome ne preudicira usmjerenost aktivnosti isključivo na žensku populaciju. Naime, studije potvrđuju eskalaciju nasilja upravo u situacijama kada se jednostrano intervenira u zajednicu¹² i pri tome mijenja postojeće obrasce ponašanja.

Naposljetku, u odnosu na posljednji sektorski cilj 3. Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine zamjetan je nedostatak posebnog cilja kojeg bi bilo moguće dovesti u izravan odnos s desegregiranim stanovanjem i pristupom osnovnim uslugama. Naime, svi se navedeni posebni ciljevi mogu ostvariti na način da se ne zadire u postojeća naselja niti sustavno provodi program stambenog zbrinjavanja koji će unaprijed voditi računa o

RAZVOJNI SMJER	POSEBNI CILJEVI
Povećati učinkovit jednak pristup prikladnom desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama	Smanjiti jaz u stambenoj deprivaciji za najmanje jednu trećinu
	Smanjiti jaz u prenapučenosti za najmanje pola
	Smanjiti okolišne nejednakosti
	Osigurati da najmanje 95% Roma ima pristup vodi iz vodovoda

¹¹ Pri čemu se kao definicija zdravlja uzima u obzir definicija koju je 1926. godine dao Andrija Štampar, a prema kojoj je zdravlje „stanje potpunog, fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i iznemoglosti“, <https://www.hzjz.hr/sluzba-promicanje-zdravlja/svjetski-dan-mentalnog-zdravlja/>

¹² The World Bank Group, Europe and Central Asia Social Development Unit. (2014): Gender Dimensions of Roma Inclusion. Perspectives from Four Roma Communities in Bulgaria. https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Bulgaria/Roma_Gender-ENG.pdf

prostornoj segregaciji romske nacionalne manjine. Indirektne „osigurače“ u tom smislu moguće je pronaći u operacionalizaciji posebnog cilja koji se odnosi na smanjivanje okolišnih nejednakosti, a prema kojem je do 2027. godine potrebno najmanje za trećinu smanjiti udio stanovništva koji živi na lokalitetima na kojima su prisutni problemi s onečišćenom vodom i zrakom te drugi nezdravi ili opasni okolišni uvjeti (poput blizine industrijskog postrojenja ili zemljišta koja se tretiraju kemijskim sredstvima i sl.) kao i u posebnom cilju koji se odnosi na osiguravanje pristupa vodi iz vodovoda pod uvjetom da se u mjerama Akcijskog plana neće pronaći aktivnosti koje bi se usmjeravale na legalizaciju i izgradnju infrastrukture u naseljima koja prema pozitivnim propisima Republike Hrvatske ne ostvaruju preduvjete za navedeno, a koja su prostorno segregirana od većinskog stanovništva.

Pored relativno visoke unutarnje povezanosti pojedinog općeg cilja s posebnim ciljevima, može se zaključiti da 3. Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. prati i visoka usklađenost između općih ciljeva tj. da je za pretpostaviti da će u međusobnom odnosu djelovati sinergijski. Ipak, zadržku valja zadržati u odnosu na posljednji sektorski cilj te naglasiti kako će razina njegova sinergijskog djelovanja značajno ovisiti o konkretnim mjerama u provedbenim dokumentima Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine tj. koliko će se iste poklapati s poželjnim aktivnostima navedenom u dokumentu, poput: aktivnosti izrade nacionalnog i/ili lokalnih planova stambenog zbrinjavanja s krajnjim ciljem smanjivanja segregacije; aktivnosti kojima se osigurava jednak pristup socijalnom stanovanju, donošenjem kriterija pristupa koji daju prednost socijalnim potrebama; aktivnosti kojima se podržavaju integrirani programi stanogradnje usmjereni na marginalizirane Rome, kombinirajući mikroizjmove za izgradnju i održavanje stambenih jedinica s programima financijske pismenosti i štednje i sl.

6.2.3. Vanjska koherentnost

Tablica 2.: Prikaz usklađenosti 3. Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine s povezanim javno-političkim dokumentima te instrumentima zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina na nacionalnoj razini

Naziv zakonskog propisa/dokumenta	DA	Djelomično/ posredno	NE
Ustav Republike Hrvatske	X		
Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina	X		
Zakon o suzbijanju diskriminacije	X		
Nacionalna razvojna strategija do 2030.	X		
Operativni programi nacionalnih manjina za razdoblje 2021.-2024.		X	
Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje 2017.-2022.		X	
Nacionalni plan zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije za razdoblje 2021.-2027.		X	

Legenda:

Da - postoji eksplicitna povezanost, navedena u dokumentu

Djelomično/posredno – postoji povezanost (u odnosu na postavljene opće i specifične ciljeve i poželjne aktivnosti) koja nije nužno istaknuta u dokumentu ili posredno putem usuglašavanja s drugim instrumentom/dokumentom zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina

Ne- nije moguće utvrditi nikakvu povezanost

Kako je vidljivo u gornjoj tablici ključni pravni instrumenti zaštite prava nacionalnih manjina eksplicite su navedeni u dokumentu, kao i ključni akt strateškog planiranja na nacionalnoj razini, no ono što nedostaje jest jasna poveznica na Operativne programe nacionalnih manjina za razdoblje od 2021. do 2024. koji čine sastavni dio Programa Vlade do 2024. godine, kao i jasnija poveznica s još uvijek aktualnim Nacionalnim planom za borbu protiv diskriminacije za razdoblje 2017.-2022. i Nacionalnim planom zaštite i promicanja ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije za razdoblje 2021.-2027. godine, u fazi izrade.

Tablica 3.: Prikaz usklađenosti 3. Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine s povezanim javno-političkim dokumentima te instrumentima zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina razini UN-a, Vijeća Europe te EU-a

UN/VE/EU	Naziv instrumenta/dokumenta zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih	DA	Djelomično/ posredno	NE
UN	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	X		
	Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima	X		
	Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije	X		
	Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka	X		
	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena	X		
	Konvencija o pravima djeteta	X		
	Agenda 2030 – Ciljevi održivog razvoja	X		
VE	Europska konvencija za zaštitu i promicanje ljudskih prava i temeljnih sloboda	X		
	Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina	X		
	Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima	X		
	Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji		X	
EU	Direktiva o rasnoj jednakosti ¹³		X	
	Okvirna odluka Vijeća o rasizmu i ksenofobiji ¹⁴		X	
	Direktiva o pravima žrtava ¹⁵		X	
	Povelja EU o temeljnim pravima		X	
	Prijedlog Preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine (puni paket)	X		
	Akcijski plan EU za antirasizam ¹⁶		X	

¹³ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>

¹⁴ Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32008F0913>

¹⁵ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

¹⁶ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-2025_hr.pdf

Legenda:

Da - postoji eksplicitna povezanost, navedena u dokumentu

Djelomično – postoji povezanost (u odnosu na postavljene opće i specifične ciljeve i poželjne aktivnosti) koja nije nužno istaknuta u dokumentu ili posredno putem usuglašavanja s drugim instrumentom/dokumentom zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina

Ne - nije moguće utvrditi nikakvu povezanost

U odnosu na instrumente zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina s razine UN-a i VE može se primijetiti da se isti poziva na ključne dokumente, no da eksplicitne poveznice značajnije nedostaju kada je riječ o razini EU-a.

U odnosu na dokumente s razine VE, a imajući u vidu činjenicu da se i u Prijedlogu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine nastavlja dobra praksa brige o pitanjima ravnopravnosti spolova, poželjno bi bilo uključiti eksplicitniju poveznicu na Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji obzirom da je posebne ciljeve dokumenta moguće izravno povezati s zahtjevima predmetne konvencije¹⁷ (prije svega u poglavlju III. Prevencija, ali i indirektno i s zahtjevima u poglavlju IV. Zaštita i potpora).

Također, oslanjajući se na nalaze Izvješća o stanju ljudskih prava Agencije EU za temeljna prava (iz 2019. i 2020. – 2019/2020 Fundamental Rights Report¹⁸) prema kojima u državama članicama nedostaje nacionalna politika koja uključuje aktivnosti povezane s podizanjem svijesti o pravima zapisanim u Povelji EU-a o temeljnim pravima, kao i nedovoljan angažman od strane nacionalnih tijela u kontekstu implementacija javnih politika u skladu s odredbama Povelje EU-a o temeljnim pravima – nameće se potreba za eksplicitnijim navođenjem predmetnog instrumenta zaštite. Navedeno posebno dobiva na važnosti ukoliko se uzme u obzir da su upravo osiguravanje učinkovite primjene Povelje u državama članicama i upoznavanje ljudi s njihovim pravima u skladu s Poveljom – dva od ukupno četiri područja kojima se usmjerava nova Strategija za jačanje primjene Povelje o temeljnim pravima u EU-u¹⁹ iz 2020. godine, kao i da je u Prijedlogu Preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. Povelja o temeljnim pravima istaknuta kao osnova izrade Prijedloga Preporuka Vijeća, a istovremeno i kao garant provedbe Prijedloga Preporuka Vijeća u njegovoj cijelosti, između ostalog putem uvjeta koji omogućavaju provedbu u 2021.-2027. financijskoj perspektivi, ali i u provedbi ESF+ fonda čijom se Uredbom obvezuje države članice na poštovanje temeljnih prava i načela priznatih Poveljom²⁰. Pored navedenog, i u Akcijskom planu EU za antirasizam 2020.-2025.²¹, čija je provedba šira u odnosu na zahvaćeno predmetnom javnom politikom, no za koju se očekuje da će imati pozitivan

¹⁷ <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>

¹⁸ <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-report-2019> ;

<https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>

¹⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0711&qid=1608047356199>

²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018PC0382>

²¹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-2025_hr.pdf

utjecaj i na smanjivanje rasizma i diskriminacije usmjerene pripadnicima romske nacionalne manjine – naglašava se kako sveobuhvatan sustav zaštite od diskriminacije zahtjeva prije svega učinkovito provođenje zakonskog okvira kako bi se osiguralo poštivanje pojedinačnih prava i obveza u praksi.

6.3. Intervencijska logika 3. Prijedloga Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine

Kako je istaknuto u 3. Prijedlogu Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine „ukupnom položaju pripadnika romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj doprinosi združeno djelovanje čitavog niza međusobno povezanih faktora“, riječ je o multikorelacijskom modelu u kojem ne postoji jednostavno razgraničenje na uzrok i posljedicu. No, s druge strane, dostupni istraživački radovi, bilo da je riječ o istraživanjima romske zajednice i/ili drugih društvenih skupina (žene, djeca, mladi, osobe migrantskog podrijetla i sl.) – govore u prilog doprinosu pojedinih varijabli u odnosu na stupanj ostvarene integracije i/ili očekivanih životnih ishoda. Definirani ciljevi Nacionalnog plana za uključivanje Roma te njima pridruženi pokazatelji očekivanih rezultata uglavnom svoje polazište nalaze upravo u spomenutim saznanjima. Štoviše, većina definiranih pokazatelja očekivanih rezultata, u skladu je s pokazateljima istraživanja (bilo na EU razini i/ili šire) kojima se pokušava zahvatiti cjelokupna slika života pripadnika romske nacionalne manjine²². Tako se, u konceptualno teorijskom smislu, predmetna javna politika ne oslanja na jedinstvenu polazišnu teorijsku osnovu već koristi eklektički pristup – adekvatan primjenjenoj znanosti i/ili znanosti u funkciji javne politike. Povrh navedenog, dokument uključuje jasnu operacionalizaciju varijabli koje se planiraju koristiti u svrhe praćenja što svakako doprinosi jasnoći planiranog praćenja, ali i ostavlja prostor za kritički osvrt evaluatora. Štoviše, u listi dodatnih pokazatelja – moguće je pronaći i različite koncepte pojedinih konceptualnih varijabli, poput npr. stambene deprivacije²³, a izuzetno važno jest i to da je planirani način mjerenja pokazatelja ishoda ujednačen ili s metodologijom EUROSTAT-a²⁴ ili Agencije EU za temeljna prava zadužene za srednjoročnu i ex-post evaluaciju europskog okvira za integraciju Roma tj. Prijedloga Preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine.

Ono što se nameće kao potencijalno problematično jest operacionalizacija pokazatelja ishoda koji se uvode kao specifičnost hrvatskog dokumenta u posebnom cilju *Poticati sudjelovanje Roma, posebno*

²² Primjerice: Bagić, D., Burić, I., Dobrotić, I., Potočnik, D., Zrinščak, S. (2014.) Romska svakodnevnica u Hrvatskoj: preporuke i mogućnosti za promjenu. UNDP, UNHCR, UNICEF – Zagreb ili Fundamental Rights Agency (2018.): FRA (2011): EU minorities and discrimination survey

²³ Prema metodologiji Agencije EU za temeljna prava i UNDP-a stambena deprivacija uključuje mjerenje 4 indikatora, a stambeno depriviranim kućanstvom smatra se kućanstvo koje ne posjeduje 1 od 4 indikatora (kuhinja, wc, kupaonica s tušem/kadom, električnu energiju). Prema EUROSTAT-ovoj metodologiji (koju temeljem prikupljenih podataka baznog istraživanja također možemo koristiti) stambeno depriviranim kućanstvima se smatraju ona kućanstva koja posjeduju jedan od sljedeća 4 indikatora: krov koji prokišnjava, premračan prostor, ne postoji tuš/kada, ne postoji wc u objektu. Pokazatelji ishoda omogućuju praćenje po oba koncepta stambene deprivacije.

²⁴ EUROSTAT (2020) Income poverty statistics/hr, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46465.pdf>

žena i mladih, u društvenom i političkom životu na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i EU razini (tablica 2.1., str. 38). Naime iz teksta proizlazi da će se ostvarenost pretpostavki za uključivanje tri romske organizacije u projekt romskog civilnog praćenja na EU razini mjeriti konačnim sudjelovanjem organizacija u spomenutom projektu. Ne sporeći da sudjelovanje organizacija u projektu u konačnici progovara i o njihovoj kapacitiranosti, važno je napomenuti da na broj organizacija uključen u praćenje EU okvira mogu utjecati i drugi faktori izvan prepoznate potrebe jačanja kapaciteta te da bi zbog čistoće praćenja valjalo pratiti tj. definirati i pokazatelje na koje će se mjerama Nacionalnog plana djelovati tj. pokazatelje koji će uključivati pretpostavke za sudjelovanje.

Također, iz priložene tablice (2.1., str. 38) nije jasno što će se uzimati za mjeru osiguranih financijskih i prostornih uvjeta za rad vijećima i predstavnicima te bi bilo poželjno i navedeno definirati.

U odnosu na očekivani doprinos strateških projekata ciljevima i pokazateljima ishoda Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. analiza planiranih aktivnosti ukazuje da je za očekivati da će odabrane intervencije značajno doprinijeti ostvarenju kako općih tako i posebnih ciljeva i njima pridruženih pokazatelja ishoda u području: borbe protiv antiromskog rasizma i diskriminacije te suzbijanja siromaštva i socijalne isključenosti. Štoviše, učinci pilot projekta centara za rad u zajednici, primarno povezani s ciljem suzbijanja siromaštva i socijalne isključenosti, imaju potencijal prelijevanja i na druge razvojne smjerove/ciljeve Nacionalnog plana za uključivanje Roma.

No, strateški projekti JUPI ZA i JUPI ZDRAV mogu imati samo ograničen doseg u odnosu na definirane opće ciljeve u područjima zdravlja i zapošljavanja pa tako i njima pridružene posebne ciljeve. Za očekivati je da će JUPI ZA utjecati na pokazatelje ishoda vezane uz NEET skupinu te da može imati ograničen doprinos smanjivanju rodnog jaza, dok se aktivnosti strateškog projekta JUPI ZDRAV tek uz puno više ispunjenih pretpostavki mogu dovesti u vezu s pokazateljem prvog posebnog cilja u području zdravlja tj. smanjivanju jaza u očekivanom životnom vijeku između pripadnika romske nacionalne manjine i opće populacije za najmanje pola.

Također, pojedini su razvojni smjerovi ostali bez strateških projekata ili skupova aktivnosti koji bi izravno imali za cilj utjecati na pokazatelje ishoda općeg ili barem dijela posebnih ciljeva (Poticati participaciju kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije/ Učinkovit jednak pristup kvalitetnom i uključivom obrazovanju/Učinkovit jednak pristup prikladnom desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama) te bi o tome valjalo voditi računa prilikom izrade mjera budućih Akcijskih planova za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma.

Vezano uz adekvatnost planiranih načina financiranja, a koji uključuju sredstva Europskog socijalnog fonda plus te sufinanciranje s nacionalne razine – može se zaključiti da je isti u skladu s preporukama Vlade RH, ali i preporukama novog Okvira EU za Rome budući da isti značajnu pažnju posvećuje

upravo praćenju i korigiranju uporabe sredstava EU fondova, a kako bi se njihov utjecaj prelio i na krajnje deprivirane skupine europskog stanovništva, kao što su Romi.

6.4. Adekvatnost planiranih načina praćenja provedbe

Planirani načini praćenja provedbe u skladu su, kako s nacionalnim zahtjevima²⁵ tako i s zahtjevima novog europskog okvira za Rome²⁶. Ponavljanje istraživanja baznih podataka uz planiranu nadopunu s ciljem usuglašavanja s dokumentima većeg ranga omogućiti će kako usporedbu nacionalnih podataka s vremenskim odmakom, tako i usporedbu krajnjih ishoda među državama članicama EU-a što jest i preporuka Prijedloga preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine. Kako je u slučaju praćenja pokazatelja ishoda riječ o skupom terenskom istraživanju koje nije niti opravdano niti moguće provoditi na godišnjoj razini, tako se planirano praćenje provedbe Akcijskih planova, isključivo po pokazateljima provedbe – nameće i kao jedino razumno. Naime, osnovna pretpostavka svih mjera Akcijskih planova za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma – biti će upravo njihov očekivan doprinos pokazateljima ishoda Nacionalnog plana za uključivanje Roma. Koliko su planirane mjere polučile očekivani utjecaj testirati će se srednjoročnom evaluacijom (izdašno nadopunjenom ponovljenim istraživanjem baznih podataka) i ex-post evaluacijom, koja će u ovom slučaju biti odrađena na EU razini.

Planirani načini evaluacije dodatno će biti osnaženi kontinuiranim praćenjem od strane Povjerenstva za praćenje provedbe Nacionalnog plana za uključivanje Roma koje u mandatu, između ostalog ima i: predlaganje mjera za unapređenja provedbe nacionalnog strateškog okvira i pripadajućih provedbenih akata; izrade preporuka, mišljenja, stručnih obrazloženja u vezi s provedbom nacionalnog strateškog okvira; predlaganje mjera Vladi Republike Hrvatske za izmjene i dopune nacionalnog strateškog okvira te razmatranje izvješća nadležnih tijela i institucija koje sudjeluju u provedbi mjera nacionalnog strateškog okvira i provedbenih akata. Pored navedenog, valja istaknuti kako Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog plana za uključivanje Roma čine u paritetnom broju predstavnici tijela državne uprave i pripadnici romske nacionalne manjine koje predlažu koordinacije vijeća romske nacionalne manjine, vijeća i predstavnici romske nacionalne manjine i udruge romske nacionalne manjine – što je također u skladu s Preporukama Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine u kojima se naglašava važnost participacije pripadnika romske nacionalne manjine u praćenju provedbe dokumenata usmjerenih integraciji Roma.

²⁵ Članak 15. Zakona o sustavu strateškog planiranja i upravljanjem razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17) i članak 10. Pravilnika o rokovima i postupcima praćenja i izvještavanja o provedbi akata strateškog planiranja od nacionalnog značaja i od značaja za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 6/19).

²⁶ EU Roma strategic framework on equality, inclusion and participation, Portfolio of indicators dostupno na: [The new EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation \(full package\) | European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/equality/eu-roma-strategic-framework)

Dodatno osnaživanje Povjerenstva za praćenje provedbe Nacionalnog plana za uključivanje Roma moguće je putem uključivanja predstavnika pravobraniteljskih institucija, prije svega pučkog pravobranitelja, a po potrebi i posebnih pravobraniteljskih institucija kako u konačnici preporuča i novi EU strateški okvir za jednakost, uključivanje i participaciju Roma²⁷

6.5. Postupak izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine u odnosu na zahtjeve sustava strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske

Sukladno Zakonu o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske je Odlukom²⁸ od 14. listopada 2020. godine zadužila Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina za izradu srednjoročnog akta strateškog planiranja - Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine.

U skladu s člankom 38 navedenog Zakona koji, između ostalog, propisuje obvezu obavještanja javnosti o početku izrade akta strateškog planiranja, Ured je 22. listopada na mrežnim stranicama objavio najavu pokretanja izrade novih strateških dokumenata u nadležnosti Ureda tj. Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027., za 2021.-2022..

Prije objave obavijesti o početku izrade akta strateškog planiranja, odnosno 16. listopada 2020. godine, Ured je, sukladno odredbama istog Zakona, od tijela nadležnog za zaštitu okoliša – Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja zatražio mišljenje o potrebi provedbe strateške procjene utjecaja na okoliš za Nacionalni plan.

Radna skupina za izradu Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Nacrta Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine, za razdoblje od 2021. do 2022. godine (u daljnjem tekstu: Radna skupina) osnovana je Odlukom Ureda od 23. listopada 2020. godine. Poštujući načelo partnerstva, članstvo Radne skupine obuhvaća širok krug dionika – od predstavnika ministarstava, zavoda i drugih javnih institucija, lokalne i regionalne (područne) samouprave, akademske zajednice te civilnog društva, uključujući i romsko civilno društvo. Također, Odlukom o osnivanju Radne skupine propisane u zadaće članova i zamjenika članova i vrijeme trajanja njihovog angažmana. Poslovníkom o radu Radne skupine, od 04. studenoga 2020. godine detaljnije su opisani način rada i odlučivanja te zadaće članova Radne skupine.

²⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf

²⁸ Odluka o utvrđivanju akata strateškog planiranja povezanih s uvjetima koji omogućavaju provedbu fondova Europske unije u razdoblju od 2021. do 2027. godine, rokova donošenja i tijela zaduženih za njihovu izradu, KLASA: 022-03/20-04/352, URBROJ: 50301-05/16-20-6, od 14. listopada 2020. godine

Strategija savjetovanja izrađena je na početku procesa (listopad 2020.), a ista uz već provedene aktivnosti na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini u razdoblju od 2016. godine do formalnog početka izrade dokumenta te osnivanje Radne skupine, uključuje i planirano e-savjetovanje o nacrtu Nacionalnog plana. U Strategiji savjetovanja prikazan je detaljan hodogram izrade Nacionalnog plana (koji je predstavljen i usvojen na prvom sastanku Radne skupine) te su razrađeni i ciljevi savjetovanja, ključna pitanja te načini savjetovanja. Detaljan pregled savjetovanja opisan je u uvodnom poglavlju Nacionalnog plana.

Treći Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma uključuje srednjoročnu viziju razvoja te razvojne smjerove odnosno područja intervencije. Razvojni ciljevi usklađeni su s temeljnim dokumentom Europske unije koji je usmjeren na uključivanje Roma – Prijedlogom Preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine. Također, izrađeno je poglavlje usklađenosti s razvojnim smjerovima Nacionalne razvojne strategije, koje će se nadopuniti u završnoj fazi izrade dokumenta.

Opis srednjoročnih potreba i razvojnih potencijala izrađen je temeljem nalaza istraživanja baznih podataka (iz 2017. godine), objavljenih u publikaciji „Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka“ te dodatnih analiza nalaza istraživanja, objavljenih u zasebnim publikacijama²⁹.

Nacionalni plan sadrži i opis prioriteta javne politike u srednjoročnom razdoblju, prikaz posebnih ciljeva i ključnih pokazatelja u odnosu na doprinos Nacionalnoj razvojnoj strategiji, terminski plan provedbe projekata od strateškog značaj, indikativni financijski plan te okvir za praćenje i vrednovanje. S obzirom na to da je analiza stanja izvršena u okviru poglavlja Opis srednjoročnih razvojnih potreba i razvojnih potencijala, Nacionalni plan ne sadrži zaseban prilog analize stanja.

Prilozi Nacionalnom planu su zakonodavni i institucionalni okvir zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, usporedna lista primarnih i sekundarnih pokazatelja ishoda EU okvira za jednakost, uključivanje i participaciju te osnovnih i dodatnih kvantitativnih pokazatelja Nacionalnog plana, kako za horizontalne tako i za sektorske ciljeve te sažetak prethodnog vrednovanja te poglavlje koje sadrži informaciju o provedbi prethodnog vrednovanja.

Akcijski plan za provedbu Nacionalnog plana, za 2021. i 2022. godinu izrađuje se paralelno s procesom izrade Nacionalnog plana te je usvajanje oba dokumenta planirano istovremeno.

Komunikacijska strategija i Komunikacijski akcijski plan izrađeni su u roku propisanom Uredbom o smjernicama za izradu akata strateškog planiranja od nacionalnog značaja i od značaja za jedinice

²⁹ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – žene, mladi i djeca; - identitet, socijalna distanca i iskustvo diskriminacije; - obrazovanje i zapošljavanje; - zdravstvena zaštita i socijalna skrb; - prostorno uređenje, stanovanje i zaštita okoliša (dostupno na stranicama projekta: <https://ukljucivanje-roma.com>)

lokalne i područne (regionalne) samouprave. Postupak formalnog usvajanja tj. donošenja Komunikacijske strategije i Komunikacijskog akcijskog plana planiran je izvan predmetnog roka budući su izrađeni dokumenti dostavljeni na komentiranje članovima Radne skupine te je u skladu s zaprimljenim preporukama u trenutku prethodnog vrednovanja u tijeku nadogradnja izrađenog dokumenta.

Fiskalna procjena Nacionalnog plana planirana je u ožujku 2021. godine, prije upućivanja dokumenta u savjetovanje sa zainteresiranom javnošću putem središnjeg državnog portala „e- Savjetovanje“.

Uzevši u obzir sve navedeno, procjenjuje se kako je postupak izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine, uz mala odstupanja (poput navedenog formalnog usvajanja Komunikacijske strategije) usklađen sa zahtjevima novog metodološkog okvira koji proizlazi iz Zakona o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske i podzakonskih akata povezanih s njime.

7. ZAKLJUČCI

Temeljem analize dokumenta, može se zaključiti kako 3. Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine sadrži visoku razinu unutarnje koherentnosti. No utvrđene su i izvjesne konceptualne nejasnoće i nedovoljna preciznost u operacionalizaciji pojedinih ciljeva. Tako je u razradi pokazatelja ishoda trećeg posebnog cilja u općem cilju *Poticati participaciju kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije* - potrebno dodatno obrazložiti što podrazumijeva stvaranje preduvjeta za sudjelovanje tri romske organizacije u projektu romskog civilnog praćenja na razini EU-a te proširiti pokazatelje ishoda koji ciljaju kapacitete romskih vijeća i predstavnika budući da financijski i prostorni uvjeti nisu jedini aspekti u kojima su romska vijeća i predstavnici slabijeg kapaciteta u odnosu na vijeća i predstavnike drugih pripadnika nacionalnih manjina. Također, u sektorskom cilju *Poboljšati zdravlje Roma i povećati učinkovit, jednak pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama* poželjno je razmisliti o proširenju posebnog cilja koji se odnosi na unapređenje reproduktivnog zdravlja na ukupno zdravlje žena pri čemu bi reproduktivno zdravlje, kao i informiranje o rodno utemeljenom nasilju bila sastavnica novog šire postavljenog cilja. Konačno, prilikom izrade mjera Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine – posebnu će pažnju valjati usmjeriti na njihov doprinos općem cilju *Povećati učinkovit jednak pristup desegriranom stanovanju i osnovnim uslugama* budući da posebni ciljevi, sami po sebi ne garantiraju djelovanje u smjeru desegracije. Navedeno upućuje na oprez tim više što niti prijedlog poželjnih aktivnosti u okviru ovog razvojnog smjera sam po sebi ne isključuje

ulaganja u segregirana naselja, premda su ista podrazumijevana u kontekstu osiguravanja osnovnih životnih uvjeta u periodu dok se ne ostvare pretpostavke za uključivo stanovanje.

U odnosu na vanjsku koherentnost, 3. Prijedlog Nacrta Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine prati visoka razina bilo eksplicitne bilo implicitne vanjske koherentnosti. Jedina značajnija zamjerka odnosi se na potrebu snažnijeg povezivanja s dokumentima s razine Europske unije, prvenstveno s Poveljom Europske unija za temeljna prava budući se akcije usmjerene borbi protiv antiromskog rasizma i diskriminacije Roma zasnivaju na zakonodavnom okviru EU, uključujući opća načela nediskriminacije i jednakosti utvrđena u Ugovorima o Europskoj uniji³⁰, a potvrđena Poveljom EU o temeljnim pravima, kao i Direktivom o rasnoj jednakosti i Okvirnoj odluci Vijeća o rasizmu i ksenofobiji. Konačno, kako je navedeno i u Akcijskom planu EU za antirasizam³¹ 2020.-2025., sveobuhvatan sustav zaštite od diskriminacije zahtjeva prije svega učinkovito provođenje zakonskog okvira kako bi se osiguralo poštivanje pojedinačnih prava i obveza u praksi.

U konceptualno teorijskom smislu, dokument se oslanja na eklektički pristup u kojem je moguće pronaći elemente različitih teorijskih paradigmi širokog kruga društvenih i prirodnih znanosti (od sociologije, psihologije, socijalnog rada, medicine, prava i sl.) te je u tom smislu u skladu s recentnim znanstvenim istraživanjima kojima se pokušava zahvatiti položaj neke društvene skupine u cjelini. Također, uz minorne opaske povezane s posebnim ciljem *Poticati sudjelovanje Roma, posebno žena i mladih, u društvenom i političkom životu na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i EU razini* isti u najvećem dijelu nudi jasan plan praćenja kako provedbe tako i pokazatelja ishoda i krajnjih učinaka.

U odnosu na očekivani doprinos planiranih strateških projekata ciljevima i pokazateljima ishoda Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine, prilikom izrade provedbenih dokumenata posebnu će pažnju valjati usmjeriti na horizontalni cilj *Poticati participaciju kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije*, ali i na sektorske ciljeve *Učinkovit jednak pristup kvalitetnom i uključivom obrazovanju* i *Učinkovit jednak pristup prikladnom desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama* budući u navedenim područjima nisu planirani strateški projekti. Povrh navedeno, prilikom izrade provedbenih dokumenata potrebno će biti voditi brigu i aspektima razvojnih smjerova u kojima su planirani strateški projekti s ograničenim dosegom u odnosu na postavljene opće ciljeve dokumenta (prije svega područje zapošljavanja i zdravlja).

Planirani način financiranja u skladu je s realitetom i procjenjuje se adekvatnim budući je predlagatelj strateških projekata i u prethodnicima Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021.

³⁰ Članci 2, 3(3) Ugovor o EU (TEU), članci 8, 10, 19 i 67(3) Ugovora o funkcioniranju EU (TFEU) te članci 20 and 21 Povelje EU o temeljnim pravima

³¹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-2025_hr.pdf

do 2027. ključne projekte financirao upravo sredstvima EU fondova i drugih donatora te posjeduje unutarnje kapacitete za programiranje i provedbu predmetnih projekata.

Konačno, planirani načini praćenja provedbe uglavnom je u skladu su s nacionalnim zahtjevima kao i sa zahtjevima novog EU okvira za Rome, a procjenjuje se i da je postupak izrade Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine, uz minimalna odstupanja, usklađen sa zahtjevima novog metodološkog okvira proizašlog iz Zakona o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske i podzakonskih akata povezanih s njime. Jedina preporuka u ovom smislu odnosi se na uključivanje pravobraniteljskih institucija u rad Povjerenstva za praćenje provedbe Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021. do 2027. godine, a po potrebi i uključivanje posebnih pravobraniteljstava.

8. LITERATURA

1. Ajduković, M., Petak Z. (ur.) (2014.): Analiza stanja prava djece u RH. Zagreb: Ured UNICEF Hrvatska.; Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
2. Bagić, D., Burić, I., Dobrotić, I., Potočnik, D., Zrinščak, S. (2014.) Romska svakodnevica u Hrvatskoj: preporuke i mogućnosti za promjenu. UNDP, UNHCR, UNICEF – Zagreb.
3. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>
4. Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32008F0913>
5. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
6. EU Roma strategic framework on equality, inclusion and participation, Portfolio of indicators dostupno na: [The new EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation \(full package\) | European Commission \(europa.eu\)https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0711&qid=1608047356199](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0711&qid=1608047356199)
7. EUROSTAT (2020.): Income poverty statistics/hr, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46465.pdf>
8. Friedman, E., Horvat, M. (2015.) Evaluacijsko izvješće: Evaluacija Nacionalne strategije RH za uključivanje Roma. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, UNDP-Ured Hrvatska. Zagreb, dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/584>
9. Fundamental Rights Agency (2011) European Union minorities and discrimination survey, EU MIDIS questionnaire dostupno na: [European Union minorities and discrimination survey | European Union Agency for Fundamental Rights \(europa.eu\)](https://fra.europa.eu/en/publication/2011/european-union-minorities-and-discrimination-survey)
10. Fundamental Rights Agency (2018.): Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji Roma – odabrani rezultati. Luxemburg: Ured za publikacije Europske unije
11. Fundamental Rights Agency (2019): Fundamental Rights Report 2019, dostupno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-report-2019>
12. Fundamental Rights Agency (2020): Fundamental Rights Report 2020, dostupno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>

13. Fundamental Rights Agency (2020): What do fundamental rights mean for people in the EU – Fundamental Rights Survey, dostupno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-survey-trust>
14. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2015.) Svjetski dan mentalnog zdravlja, dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-promicanje-zdravlja/svjetski-dan-mentalnog-zdravlja/>
15. Karajić, N., Japec, L., Krivokuća, M. (2017.) Finalna sinteza GAP analize. Tiskara Zelina d.d.
16. Klasnić, K., Kunac, S., Lalić, S. (2018.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka. Centar za mirovne studije, Zagreb
17. Klasnić, K., Kunac, S., Rodik, P. (2020.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: žene, mladi i djeca. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske. Zagreb. Dostupno na: <https://ukljucivanje-roma.com/zdm.html>
18. Lucić, D., Vukić, J., Marčetić, I. (2020.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: prostorno uređenje, stanovanje i zaštita okoliša. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske. Zagreb.
19. Milas, G., Martinović Klarić, I. (2020.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: zdravstvena zaštita i socijalna skrb. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske. Zagreb.
20. Munivrana Vajda M., Šurina Marton A. (2019.) Zločini iz mržnje U Republici Hrvatskoj – neki teorijski i praktični prijevori. Hrvatski Ljetopis za kaznene znanosti i praksu. Zagreb, Vol 26, br 2/2019, str. 389-416
21. Odluka o utvrđivanju akata strateškog planiranja povezanih s uvjetima koji omogućavaju provedbu fondova Europske unije u razdoblju od 2021. do 2027. godine, rokova donošenja i tijela zaduženih za njihovu izradu, KLASA: 022-03/20-04/352, URBROJ: 50301-05/16-20-6, od 14. listopada 2020. godine
22. Potočnik, D., Maslić Seršić, D., Karajić, N. (2020.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: obrazovanje i zapošljavanje. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske. Zagreb.
23. Pravilnik o rokovima i postupcima praćenja i izvještavanja o provedbi akata strateškog planiranja od nacionalnog značaja i od značaja za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, Narodne novine 6/19
24. Rašić, N., Lucić, D., Galić, B., Karajić, N. (2020.): Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: identitet, socijalna distanca i iskustvo diskriminacije. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske. Zagreb.

25. REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the European Social Fund Plus (ESF+), COM (2018) 382 final. Brussels, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018PC0382>
26. Rubil, I., Stubbs, P., Zrinščak, S. (2018.) Dječje siromaštvo i strategije nošenja siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: kvantitativno-kvalitativna studija. Privredna kretanja i ekonomska politika. Zagreb, Vol 26, br. 141, str. 59-115
27. The World Bank Group, Europe and Central Asia Social Development Unit. (2014): Gender Dimensions of Roma Inclusion. Perspectives from Four Roma Communities in Bulgaria. https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Bulgaria/Roma_Gender-ENG.pdf
28. Ured za ravnopravnost spolova (2014.): Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Biblioteka Ona, Zagreb, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>
29. Vlada RH (2012.): Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine (2012.), str. 1-4 <https://ljudskaprava.gov.hr/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/584>
30. Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanjem razvojem Republike Hrvatske, Narodne novine 123/17

KLASA: 016-02/20-07/01
URBROJ: 50450-01/01-21-153
Zagreb, 26. veljače 2021.